

A Lánchíd-építő Clark Ádám szerepe a budapesti Dohány-utcai templom építésének történetében

Irta: dr. Darvas István

Évekre visszamenő rendszeres tudományos kutatómunkát folytatok hazánk XIX. századbeli u. n. reformkorszakának közgazdasági és műszaki alkotásai, így közelebbről a legnagyobb magyar, gr. Széchenyi István nevéhez fűződő budapesti Lánchíd múltjára vonatkozólag. E közben természetesen nem kerülhettem el, hogy az ezt építő Clarkok életrajzi adatait is egybegyűjtsem. Figyelmemet különösen a több mint tíz évig eltartott munkálatok helyszíni vezetőjének, az egyszerű gyári munkásból világhírré emelkedett, skót származású — az angliai Bristolban született, Clark W. Tierney tervező mérnökkel rokonságban nem levő — Clark Ádámnak egyénisége s egész élete folyása vonja magára. Ez a Clark ugyanis már a Lánchíd építése előtt járt hazánkban, amikor Széchenyi meghívására ő szerelte fel a gróf által Angliában vásárolt Vidra nevű kotrógép szerkezeti részeit a Bécs alatti Fischamendben készült hajótestbe s azután ezzei a hajóval 1834—1836 között nagyfontosságú kotrási munkálatokat végzett az osztrák és magyar Dunán. Clarkkal ekkor minden érdekelt tényező annyira meg volt elégedve, hogy mikor azután 1839-ben a Lánchíd építési munkálatainak helyszíni vezetéséről volt szó, ismét reá esett a választás. Clark zsenialitása itt mutatkozott meg a maga egyedül-válóságában s világhírt biztosított a számára.

A híd elkészülte után Clark végleg Budapesten telepedett le, majd megnősült, elvéve a budai városparancsoknak Jádásy Antalnak Mária nevű leányát, leszármazottai ma is itt élnek közöttünk, míg ő maga — sajnos eléggé ismeretlenül — a fiúmei-uti központi temetőben, a családi sírboltban alussza örök álmát. Egyébként mellékesen nem hagyhatom megemlékezés nélkül, hogy műszaki nemzedékünk mind a mai napig még nem tartotta szükségesnek, hogy ennek a mérnök-geniének a sírjához hivatalosan elzarándokoljon...

Clark az 1850—1860-as években a budai alagút építésén

kivül további kisebb s nagyobb műszaki munkákat vállalt el, úgy ilthon, mint különféle idegen szomszédos országokban. Így számos hídát épített és pedig a Neville-féle szabadalmazott rendszer szerint, a cs. kir. osztrák vasutak északi vonalain, de Miskolc-Kassa valamint Szeged irányában is. Sok irányú munkásságát egyébként részletesen ismertette az Uj Időknek 1946. évi 31. számában.

Kutatásaim során rábukkantam azután arra az érdekes levezetésre is, amely közte és a Dohány-utcai templomépítő bizottsága között 1864-ben abból az alkalomból folyt, hogy az ekkor még csak alig öt esztendeje megnyílt új templom mennyezetén aggasztó repedések jelentek meg s ezek végeredményben annak szerkezeti átépítését is részben szükségessé tették.

A levelek kelő történeti aláfestése és értékelése céljából, részemről ez alkalomból átvizsgált irodalmi- és szakmunkákban sehoh nem találtam említést az 1864-ben lefolyt fontos mennyezeti átépítésről. Pedig az akkor tapasztalt bajok nem kis gondot okoztak a vezetőségnek, aggodalmát váltották ki a templomlátogató közönség széles rétegeiben is s így a sajtóban való tárgyalást sem kerülhették el.

A templomot tudvalevőleg Förster Lajos bécsi építésztnár, aki egyben az 1836-ban általa alapított Allgemeine Bauzeitungnak is nagytekintélyű szerkesztő-kiadója volt, tervezte s ennek alapján épült a templom az 1854—1859 közötti években. A tervpályázatán egyébként Hild József is részt vett, nemkülönben a Feszler-Gerster-Kaiser építészekből álló alkalmi triász. Förster a munka helyszíni vezetésére a nálunk akkoriban letelepedett fiatal, de nagytehetségű Wechselmann Ignácot alkalmazta, míg Hild vállalta el a kőműves munkákat. Szerepelt még állítólag Feszler Frigyes is a templom belső díszítéseinél, bár erre irásos bizonyítékot nem találtam.

Tekintettel arra, hogy a múlt ide vonatkozó adatainak átvizsgálását megnehezítette az a körülmény, hogy azok sehoh

egybegyűjtve nincsenek, cikkem végén ismertetni fogom a forrásanyagot, nemkülönben mindazokat a hivatalos helyen talált iratokat, amelyek a templom múltjára mind a mai napig vonatkoznak. Ezzel későbbi érdeklődések és kutatások lehetőségét bizonyára megkönnyítem.

Az 1864-es átépítés előzményeire vonatkozó kutatások során főként a korabeli sajtó volt a segítségemre, így elsősorban a Pester Lloyd egyik részletes beszámolója. E szerint az év tavaszán furcsa repedések mutatkoztak a templom mennyezetén, majd pedig több helyen hullani kezdett a vakolat is, világos jelül annak, hogy komolyabb bajokról lehet szó. Az állandó permanenciában maradt templomépítő bizottság ekkor arra határozta magát, hogy külön meghívott szakértőket fog meghallgatni s erre nem kisebb egyéniségeket kértek fel, mint Ybl Miklóst, akkor már országos híré műépítész, a szintén nagytekintélyű Reitter Ferenc kir. főmérnököt és magát Clark Ádámot.

A szakértők részéről adott vélemény súlyos bajokat tárt fel. Megállapították mindenképp, hogy a középhajó mennyezetében a felülvilágító építményt tartó egyik vas keresztartó észrevehetően megsülylyedt, aminek folytán a három rácsostartóból álló szerkezetnek két csavarszöge s további akkátárszek kiszakadtak, mindez pedig már befolyással volt magára a főhajó hosszfalára is. Tapasztalták továbbá azt, hogy ugyanott több keresztartónak és a köztük levő falazatnak nem egyforma tágulása, nemkülönben a vasnak és a vakolatnak egymáshoz való elégtelen tapadása kövekeztében, ez utóbbi mindenféleképp lehullóban van. Végül rájött a bizottság arra is, hogy a főhajó és a mellékhajók mennyezetének vasbordázata több helyen alvált egymástól.

Mindezeknek a komolyabb bajoknak a kiküszöbölésére a szakértők azt javasolták, hogy elsősorban a főhajó mennyezetén észlelt hibákon kell sürgősen segíteni, de ugyanakkor hangsúlyozták, hogy nem lehet sokáig halasztani az ehhez kapcsolódó többi szabad felület rendbehozását sem. Ebből a célból a fent említett hármass rácsostartónak egy gerenda-rendszerbe való egyesítését ajánlották. Ugyanacsak le kell mindenütt venni a vastartókról a vakolatot s az új stukatirozást drótkapcsokkal kell fel-

erősíteni. Végül rámutattak arra, hogy amennyiben a főhajó vasbordázatánál további elmozdulásokat tapasztalának, a kérdéses felületet legazonnal ki kell merevíteni.

A vizsgálatok során kitűnt még az is, hogy bár a mennyezet jelenlegi tartószerkezete ez idő szerint semmi veszélyt nem jelent, de teherbírás szempontjából a legminimálisabban volt számítva. A most javasolt megerősítés vagy még inkább az egységes rendszerbe vonás után azonban a kérdés teljesen megnyugtató megoldáshoz fog jutni. Közölték végül a szakértők, hogy az általuk javasolt munkálatokat, megfelelő állványozás és takarás mellett oly módon lehet elvégezni, hogy az istentiszteleteket nem kell félbeszakítani s így nem kerül sor a templom átmeneti bezárására sem.

Az átépítést az illetékes tényleg a javaslatok értelmében azonnal elhatározták, annak mintegy 6000 forintot kitevő költségét előteremtették s a munkálatoknak megkezdésére Wechselmann Ignácot felhívták. Szükségesnek látták még az ügy komolyságára való tekintettel, hogy a szakértők közül felkérjék Clark Ádámot arra, hogy mint állandó tanácsadó személyesen vezesse végig az egész átépítést.

Clarkék most már 1864 júliusának végétől szeptember közepéig megfeszített erővel dolgoztak s így az ősz beálltával a templomot már véglegesen át lehetett adni rendelkezésének. Mindenesetre szükségesnek látszott rendszeresen gondoskodni arról, hogy a templom általános műszaki ellenőrzésének keretében a jövőben különleges figyelemmel legyenek a most átalakított részekre. Az építészeti vezetés és Clark Ádám között kialakult legbizalmasabb viszonyt igazolta azután az az érdekes tény, hogy a templomnak további ellenőrzését felkérésre Clark szintén készségesen magára vállalta.

Sajnos, úgy akarta a sors, hogy ennek a feladatának Clark már alig tehessen eleget. Clark, aki egyébként is gyenge testalkatú ember volt, még a Lánchíd pilléreinek medermunkálatainál súlyosnak mehűt. Ebből tudóbbaj fejlődött ki, melytől lassan ágyhoz szegedte s végül is 1866 június 23-án, a hazai műszaki világ óriási kárára és az egész ország, de a messzi külföldnek is óriási fájdalomra, alig 55 éves korában el kellett őt veszítenünk.